

Key words: pedagogical conditions, educational experiment, pedagogical correction, Methods, training activities, spiritual needs, corrective action, preventive educational activities.

Стаття надійшла до редакції 06.03.2013 р.

Прийнято до друку 26.04.2013 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Чернуха Н. М.

УДК 378.13

Л. О. Сущенко

**КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ
НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ РОБОТИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ
У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ**

Фахівці констатують той факт, що сучасна педагогіка діє в ситуаціях пізнавальної нестабільності, а це, на їхню думку, вимагає нової концепції пізнання, сфокусованої на створення знання, а не на його обговорення й верифікацію. Автори наполягають, що освітня функція суспільства має набути властивостей прогнозування (випереджаюче навчання), міждисциплінарності, контекстної відкритості (розширює середовищний та інструментальний діапазон), а також забезпечувати поєднання творчості зі спеціалізацією, автономії особистості з інтеграцією в культуру, ініціативної діяльності з відповідальністю.

Загальновідомо, що вирішальним фактором європейської конкурентоспроможності, згідно офіційним документам Європейської комісії є навчання дослідницької діяльності.

На нашу думку, *стрижнем сучасної концепції дослідницької освіти* є орієнтація майбутніх фахівців на експоненційне та продуктивне досягнення результату у творчому процесі організації науково-дослідної роботи. При чому, це не наукові пошуки та освіта, а освіта через наукові пошуки.

Незаперечним є факт значимості науки, яка щосекундно зростає. Вона органічно проникає в усі види життєдіяльності людини, є необхідною умовою для досягнення успіху. Науково-дослідна робота відноситься до числа найпрестижніших, соціально-значущих і економічно доцільних аспектів діяльності людини, тому що: забезпечує перспективний розвиток економіки; збагачує культуру; привносить запас міцності в інтелектуальний потенціал суспільства; визначає соціальний прогрес. А міра використання наукового знання в педагогічній діяльності визначається його соціальною значимістю, практичною ефективністю й духовною цінністю.

Зростання ролі науки в теорії та методиці професійної освіти приводить до того, що поряд з традиційними функціями педагога в умовах модернізації освіти виникають і актуалізуються нові професійні функції,

пов'язані з прогнозуванням, проектуванням і організацією змістовної і процесуальної сторін освіти. Таким чином, сучасна педагогічна діяльність майбутніх учителів являє собою складний комплекс традиційних педагогічних функцій: навчальної, виховної, розвивальної, а також нової – дослідницької [3].

Беручи до уваги потенціал науково-дослідної роботи у формуванні особистості майбутнього вчителя відповідно до вимог сучасного ринку праці та суспільства, головним завданням, на наш погляд, має стати поширення впливу науково-дослідної роботи як механізму розвитку та реалізації творчого потенціалу на кожного студента [8].

На наш погляд, назріла потреба у визначенні та обґрунтуванні базових, вихідних положень, тобто принципів (від лат. *princĭpĭum* – основа, начало), в яких відображені основні закономірності та висвітленні вимог до організації науково-дослідної роботи майбутніх педагогів. Науково-дослідна діяльність певним чином нормується; норми діяльності задають принципи організації НДРС.

Мета статті – розкрити та проаналізувати принципи та закономірності організації науково-дослідної роботи в професійній підготовці педагогів.

Взагалі, принципи виконують регулятивну функцію з погляду моделювання певних теорій і способу регуляції практики певного виду діяльності. На них ґрунтуються підходи до здійснення будь-якої діяльності, визначаючи певною мірою їх зміст, засоби та прийоми роботи.

Що стосується трактування закономірностей, то академік В. Бондар визначає їх як *теоретичну основу існування явищ* об'єктивної дійсності, *регулювання ефективного перебігу певного процесу*, практичної діяльності людини. При чому, закономірності не містять прямих вказівок і рекомендацій, як діяти в конкретних ситуаціях, а є теоретичною базою для розробки й обґрунтування способів дій і поведінки людини на рівні принципів, правил, вимог, традицій. Закономірності в педагогіці відображають істотні, стійкі, повторювальні та необхідні зв'язки між явищами об'єктивної дійсності, сутність яких або ж досліджується, або ж вивчається.

Використовуються вони у навчальному процесі в ранзі норми, базової основи регулювання дій викладача і студента, учителя і учнів. Закономірності регулюють сукупність факторів, постійна дія яких є *необхідною, сталою і достатньою* для одержання якісного результату в різних видах педагогічної діяльності (освітній, виховній, управлінській, дослідницькій).

Оскільки прояв дії тих чи інших закономірностей в дидактичних процесах скритий, нормативний перебіг будь-якого виду діяльності гарантують принципи, в суті яких проявляється *дія відповідних закономірностей* [2, с. 305 – 306].

Варто підкреслити, що огляд першоджерел, наукових, монографічних видань, архівних документів доводить, що українськими науковцями чітко визначені орієнтири щодо принципів навчання та виховання у педагогіці.

Що ж стосується принципів організації НДРС, то теоретичний аналіз психолого-педагогічних досліджень засвідчив брак наукових праць, пов'язаних з висвітленням вихідних положень в такому аспекті.

Перш, ніж приступити до визначення та обґрунтування центрального вектору даної статті, необхідно звернутися до висвітлення принципів навчання великими педагогами Я. Коменським і К. Ушинським.

Словацький педагог, автор „Великої дидактики” Я. Коменський не вводив у науковий обіг поняття „принципи дидактики”. Але якщо вважати принципами наступні положення, що визначають найбільш загальні підходи до досягнення мети навчання, то цілком правомірно говорити про розробку як таких принципів: принцип наочності, легкості навчання, міцності знань [4].

На важливість визначення принципів загальнопедагогічної діяльності вказував і засновник наукової педагогіки К. Ушинський та пов'язував це з виконуваними функціями. Дидактичні принципи – це „необхідні умови викладання”: своєчасність, поступовість, органічність, постійність, твердість засвоєння, ясність, самодіяльність учнів, відсутність надмірної напруженості та надмірної легкості, моральність, корисність [9].

Слід відзначити, що на вагомості принципу систематичності у навчанні видатний педагог також звертав увагу: „Тільки система, звичайно розумна, що виходить із самої сутності предметів, дає нам повну владу над нашими знаннями. Голова, наповнена уривчастими, непов'язаними знаннями, схожа на комору, в якій все безладно і де сам господар нічого не відшукає; голова, де тільки система без знання, схожа на крамницю, в якій на всіх ящиках є написи, а в ящиках порожньо” [10, с. 355].

Не менш відома і значуща для науки представниця класичної педагогіки Т. Шамова виокремлює та характеризує *принцип системності* як „цілісний педагогічний (освітній) процес взаємодії його учасників на основі співробітництва між собою, з навколишнім середовищем у формуванні та розвитку особистості” [11, с. 7].

Її думка тотожна визначенню та характеристиці цього ж принципу А. Кузьмінського: „Принцип систематичності полягає в тому, що пізнання навколишнього світу можливе лише в певній системі; кожна наука становить систему знань, які об'єднані між собою внутрішніми зв'язками” [5, с. 53-54].

Децю іншої точки зору дотримується Л. ТОВАЖНЯНСЬКИЙ, який цей принцип коментує так: „...раціональний шлях засвоєння знань та обумовлено це тим, що системність виходить з необхідності формування у студентів цілісного уявлення про загальну структуру їхньої професійної підготовки й місця в ній даної навчальної дисципліни” [7, с. 195].

Досліджуючи взаємозв'язок системотворчих принципів з ефективністю навчально-виховного процесу студентів, учені вводять *принцип гнучкості навчання*, який В. Чернілевський вбачає в можливості оперативного реагувати на швидко змінювані науково-технічні та соціально-

економічні умови та мобільно адаптуватися до них, інтегруючи структурний, змістовий і технологічний аспекти навчального процесу.

Відтак, принцип гнучкості навчання в процесі професійної підготовки студентів виявляється у: 1) варіативності змісту та складності навчальних завдань; 2) можливості планування та вибору кожним студентом особисто прийняттого завдання або ступеня його складності; 3) індивідуальній побудові процесу учіння, зокрема, темпу, засобів засвоєння матеріалу; 4) обов'язковому контролю та самоконтролю досягнень студентів.

Принцип дієвості та оперативності знань, на думку П. Юцявічене, виявляється не лише в набутті знань, умінь, навичок, але й в опануванні ефективними способами оволодіння ними як пізнавальним інструментом подальшої навчальної та професійної діяльності [12].

Принцип установалення зворотного зв'язку передбачає відстеження настрою студентів, ступеня їхньої зацікавленості, рівня розуміння, готовності до конкретного виду роботи, якості підготовки; системність контролю після завершення певної теми.

Інтерес для нашого дослідження становлять праці російського професора В. Марєєва. Підкреслюючи важливість розробки *принципів науково-дослідної роботи*, він відзначає, що за допомогою їхнього виокремлення можна системно визначити процес розвитку педагогічної науки і практики, проводити роботу з цілеспрямованої організації спільної діяльності і встановленню міцного зв'язку між сучасною науковою теорією і практичною діяльністю [6].

У своїх дослідженнях В. Марєєв вказує на три принципи, що визначають загальні напрямки та організацію науково-дослідної діяльності студентів у нових соціально-політичних, економічних, наукових та культурних умовах: 1) приналежність до наукової школи; 2) входження до регіонального освітнього простору; 3) орієнтація на ринок освітніх послуг і технологій.

Якщо ці три принципи використовувати в діяльності, стверджує автор, то вони дозволять йому системно орієнтуватися в навколишній дійсності та визначити свою позицію. Зупинимося на них докладніше:

- приналежність до наукової школи - цей принцип передбачає вибір педагогом наукових концепцій, які могли б стати основою всієї його професійної діяльності, дозволити знайти своє місце в науці;

- входження в регіональний освітній простір - вибір учителем свого місця в соціумі;

- орієнтація на ринок – дає можливість педагогу реалізуватися, надаючи не тільки платні освітні послуги, але й пропонуючи авторські програми, навчально-методичну літературу із нових технологій організації освітнього процесу в усіх ланках освітньої системи тощо [6].

Завдяки розгорнутим дослідженням Л. Жданової, В. Загвязинського, Д. Захарової, І. Кузнецова, В. Марєєва та інших вчених визначено *принципи побудови науково-дослідної роботи педагога*:

- *принцип професійної компетентності* передбачає знання педагогом свого предмета, вміння його піднести, відкритість і справедливість у спілкуванні, в оцінці знань і поведінки інших людей, тобто він досконало володіє педагогічними вміннями і навичками, володіє комплексом педагогічних здібностей;

- *принцип кооперації* - індивідуальна та колективна взаємодія вчених і практиків, спрямована на збагачення та розвиток освітньої системи за допомогою точного, об'єктивного та системного знання про закономірності розвитку освітнього процесу та педагогічної майстерності;

- *принцип послідовності* полягає в поетапності проведення досліджень: складання робочої гіпотези, програми дослідження, здійснення аналізу первинних результатів, коректування гіпотези за підсумками проведеного етапу;

- *принцип доцільності* передбачає відмову від проведення практичного етапу дослідження для ідей, які не отримали науково-практичного підтвердження або схвалення експертами;

- *принцип матеріальної зацікавленості* полягає у стимулюванні дослідницької діяльності у вигляді надання додаткових днів до відпустки для занять науковою роботою, стажувань, видання статей, збірників, додаткового фінансування експерименту тощо [3].

У процесі аналізу наукових доробків учених, ми звернулися до системи принципів, сформульованих С. Архангельським. Він вживає такі терміни: науковість, системність, доступність, свідомість [1].

На думку автора, реалізація принципу науковості передбачає відповідність отриманої студентами інформації за своїм змістом і за формою пред'явлення досягненням сучасної науки, а також їхнє залучення до посиленої дослідницької діяльності із застосуванням методів навчального пізнання, заснованих на методології і логічних формах мислення (аналізі, синтезі, дедукції, індукції), уявному експерименті, абстрагуванні, моделюванні, системному аналізі, алгоритмізованій, логіко-математичній формалізації, тобто створення у студентів уявлень про загальні методи наукового пізнання, показ найважливіших закономірностей процесу пізнання [1].

Сучасне переосмислення теорії С. Архангельського дозволяє стверджувати, що керуючись *принципом науковості* відбувається поєднання розрізнених знань, почерпнутих з різних дисциплін в єдину наукову картину світу і розуміння своєї ролі у майбутній професійній діяльності. Так само принцип науковості орієнтує педагога та учня на співробітництво, на єдність педагогічного керівництва навчальною діяльністю і розвитку самодіяльності, на поступовий перехід від навчання до самоосвіти, перетворенню студента на активного суб'єкта освітнього процесу, здатного добувати знання й оволодівати вміннями.

Водночас наші спостереження підтверджують висунуте положення С. Архангельського про те, що реалізація принципів системності та доступності в значній мірі досягається у безперервно зростаючому обсязі

наукової інформації і методів її обробки, що спираються на розвиток умінь виділяти головне, структурувати матеріал й встановлювати причинно-наслідкові зв'язки [1].

Тобто, коли наукова інформація вступає у стійкі зв'язки з вже наявними знаннями та вміннями, які сприяють переробці її в нові знання на рівнях зростаючої складності, це робить науково-творчу діяльність більш доступною для всіх суб'єктів освітнього процесу.

У тісному зв'язку реалізації цих принципів перебуває *принцип свідомості*, що розуміється як обгрунтоване самостійне мислення учнів. Свідомість безпосередньо залежить від відношення до навчання, підкреслюють О. Долженко та В. Шатуновський. На їхню думку, для продуктивності науково-дослідної діяльності необхідно, щоб студенти усвідомили мету даної діяльності і її значення в системі професійної підготовки, могли визначити форму досліджень та способи їх контролю, вміли користуватися методичними посібниками, відчували потребу в своєму вдосконаленні і тільки тоді можна очікувати зростання творчої активності студентів.

При дотриманні вищезазначених принципів та їхнього поєднання з прийомами і методами самоврядування і самоконтролю можливе самостійне, активне, цілеспрямоване і творче придбання професійних знань майбутніми педагогами. У цьому випадку діяльність викладача в освітньому процесі можна розглядати як допомогу студентам у їх самостійній, свідомій, цілеспрямованій роботі. Основним засобом їхньої самостійної роботи стають інтегровані предметно-професійні й методологічні знання [3].

Закінчуючи аналізувати напрацювання педагогів-дослідників з питань висунутої проблеми, зауважимо, що на одному із всесвітніх психологічних форумів було прийнято рішення, яке повністю збігається з нашим баченням – жодна з цих теорій не може на сучасному етапі розвитку педагогіки бути панацеєю, але все, що допомагає людині в реальному житті, – заслуговує на гідне вивчення та використання.

У наступних наукових пошуках нами буде зроблена спроба авторського визначення, обгрунтування та систематизації принципів організації науково-дослідної роботи майбутніх педагогів.

Список використаної літератури

1. Архангельский С. И. Учебный процесс в высшей школе, его закономерные основы и методы / С.И. Архангельский. – М. : Высш. шк., 1980. – 368 с. **2. Енциклопедія освіти /** Акад. пед. наук України; [гол. ред. В.Г. Кремень]. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с. **3. Калашникова Т. В.** Научно-исследовательская работа как условие совершенствования образовательного процесса (на материале педагогического колледжа): дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Калашникова Татьяна Владимировна. – Якутск, 2002. – 167 с. **4. Коменский Я. А.** Великая дидактика / Избр. пед. соч. — М., 1955. – С. 164-446. **5. Кузьмінський А. І.** Педагогіка у

запитаннях та відповідях : навч. посіб. / А. І. Кузьмінський, В. Л. Омеляненко. – К. : Знання, 2006. – 311 с. **6. Мареев В. И.** Теоретические основы исследовательской деятельности преподавателя вуза : дис. ... доктора пед. наук : 13.00.01 / Мареев Владимир Иванович. - Волгоград, 1999. – 294 с. **7. ТОВАЖНЯНСЬКИЙ Л. Л.** Основи педагогіки вищої школи : навчальний посібник / Л.Л. ТОВАЖНЯНСЬКИЙ, О.Г. РОМАНОВСЬКИЙ, В.В. БОНДАРЕНКО. – Харків : НТУ „ХПР”, 2005. – 600 с. **8. Труш В. Є.** Науково-дослідна робота як механізм розвитку та реалізації творчого потенціалу студента / В. Є. Труш, О. В. Волкова // Актуальні проблеми державного управління, педагогіки та психології. - № 1(2). – 2010. – С. 185-189. **9. Ушинский К. Д.** Избранные педагогические сочинения / Сост. В. Л. Струменский. Т. 2. - М., 1954. **10. Ушинский К. Д.** Собрание сочинений. Т. 1. – М., 1948. – 355 с. **11. Шамова Т. И.** Управление образовательными системами : учеб. пособие для студентов вузов / Т. И. Шамова. – М. : Академия, 2002. – 247 с. **12. Юцявичене П. А.** Принципы модульного обучения / П. А. Юцявичене // Советская педагогика. - 1990. - № 1-2. - С. 55-60.

Сущенко Л. О. Концептуальні основи організації науково-дослідної роботи майбутніх педагогів у процесі професійної підготовки

У статті окреслено сутнісні характеристики понять „принципи” та „закономірності” в сучасній педагогічній теорії та практиці. Подано теоретико-методологічне обґрунтування інтеграційних засад організації науково-дослідної роботи майбутніх педагогів на основі принципів, в яких відображені основні закономірності даного процесу.

Ключові слова: принципи, закономірності, організація, науково-дослідна робота, майбутній педагог.

Sushchenko L. A. Conceptual basis of organization of research work of the future teachers in training

В статті обозначены сущностные характеристики понятий „принципы” и „закономерности” в современной педагогической теории и практике. Подано теоретико-методологическое обоснование интеграционных основ организации научно-исследовательской работы будущих педагогов на основе принципов, в которых отражены основные закономерности данного процесса.

Ключевые слова: принципы, закономерности, организация, научно-исследовательская работа, будущий педагог.

Sushchenko L. O. The conceptual basis for the organization of research work of the future teachers in training

In the article outlined essential descriptions of the concepts of „principles” and „regularities” in modern pedagogical theory and practice. Filed theoretical

and methodological basis of the integration framework organization of future teachers on the basis of principles that reflect the basic regularities of the process.

Keywords: principles, regularities, organization, research work, the future teacher.

Стаття надійшла до редакції 10.01.2013 р.

Прийнято до друку 26.04.2013 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Лобода С. М.

УДК 378:811.111 (073)

О. В. Хоменко

МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ТЕНДЕНЦІЙ ІНШОМОВНОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ ЕКОНОМІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ З ПОЗИЦІЙ РІВНЕВОГО ПІДХОДУ

Іншомовна підготовка студентів нефілологічних спеціальностей в умовах глобалізації та інформаційної відкритості перетворюється у важливий фактор професійного успіху та мобільності майбутніх фахівців у полікультурному світі. Тому визначення методологічного підґрунтя такої підготовки є запорукою її ефективності.

Метою нашої статті є визначення методологічних засад іншомовної підготовки фахівців з позицій рівневого підходу (В. А. Сластенін, П. І. Підкасистий, М. Н. Скаткін) [8; 9; 10]. Реалізація мети можлива за умови виконання таких завдань: 1) обґрунтувати вибір теоретичних положень, прийнятних для наших цілей; 2) в рамках статті розкрити суть філософського та загальнонаукового підходу до іншомовної підготовки майбутніх фахівців.

Говорячи про методологічне забезпечення іншомовної підготовки фахівців економічного профілю, слід, на нашу думку, відштовхуватись від нових цілей, продиктованих глобалізацією світової економіки, інтеграцією та інтернаціоналізацією різних сфер людської діяльності. Саме ці об'єктивні фактори і зумовлюють цілепокладання – готувати спеціалістів, які володіють розвинутою іншомовною комунікативною компетентністю в загальній структурі професійної компетентності [11, с. 3]. Ми поділяємо точку зору Н. П. Хом'якової (2011), що така цільова установка дозволяє говорити про появу нового поняття – вторинної комунікативної професійної особистості.

В попередніх публікаціях ми вже намагалися довести актуальність формування та розвитку такої особистості в умовах європейської та світової глобалізації. Саме розвиток рис вторинної комунікативної професійної особистості дає вихід на комунікативну і міжкультурну комунікацію